

УДК 338.34.021:339.562-042.72](477)

Кузенко Н. В.
Максимук А. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ГАЛУЗЕВИЙ АНАЛІЗ ІМПОРТОЗАЛЕЖНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано рівень імпортозалежності окремих підгалузей переробної промисловості (127 підгалузей за 4-значним Міжнародним стандартом промислової класифікації всієї економічної діяльності ООН ISIC Rev. 3.1). Виділено підгалузі, у яких рівень імпортозалежності зменшився, та проведено аналіз внутрішнього виробництва в цих підгалузях з метою виявлення тенденцій до імпортозаміщення. Підгалузі, у яких відбулося зменшення рівня імпортозалежності за одночасного зростання внутрішнього виробництва, класифіковано як такі, де відбулося імпортозаміщення.

Ключові слова: імпортозалежність, імпортозаміщення, переробна промисловість, внутрішнє виробництво, девальвація, структура промисловості.

Постановка проблеми. Після розпаду СРСР Україна успадкувала застарілу структуру економіки, недостатньо спрямовану на задоволення потреб кінцевого споживача. Окрім цього, упродовж років трансформації не відбулося достатньої технологічної модернізації більшості галузей економіки, внаслідок чого значну частку у споживанні як домогосподарств, так і фірм посідають імпортовані товари. У зв'язку з цим актуальним завданням для України є проведення політики імпортозаміщення та нарощення внутрішнього виробництва товарів, спрямованих насамперед на кінцевого споживача, а також високотехнологічних товарів із високим рівнем доданої вартості. Без проведення такої політики українська економіка залишається вкрай вразливою до зовнішніх шоків, насамперед, до шоків, пов'язаних із девальвацією національної грошової одиниці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань імпортозалежності та імпортозаміщення у галузях української економіки присвячено багато праць. Більшість із них мають описовий та рекомендаційний характер, що не применшує їх важливості. Це пов'язано великою мірою з труднощами збору даних для емпіричних досліджень. Проте хочемо наголосити на важливості досліджень емпіричного характеру.

Зокрема, С. Пазізіна [7] провела оцінку рівня імпортозалежності окремих галузей економіки України та встановила сталу тенденцію до зростання товарного імпорту, причому оцінка рівня імпортозалежності показала, що найвищим рівнем імпортозалежності відзначається легка промисловість (особливо текстильна) та хімічна, продукція яких належить до некритичного імпорту.

І.Б. Чичкало-Кондрацька і Ю.Д. Вітко [9] оцінили імпортозалежність галузей переробної промисловості економіки України та дійшли висновку про високу імпортозалежність галузей переробної промисловості і погіршення цього показника в період 2005–2011 рр.

Т.М. Мельник та К.С. Пугачевська [6] проаналізували індикатори імпортозалежності економіки України на основі таблиць «витрати – випуск» і оцінили рівень задоволення внутрішнього попиту на непродовольчі товари у 61% за рахунок імпорту, що свідчить про нездатність його покриття вітчизняною продукцією через її низьку якість, відзначивши при цьому сильну залежність імпортованих цін від обмінного курсу гривні до долара.

А. Мазаракі, Т. Мельник [5] розрахували частку імпорту у відтворювальних процесах в Україні на основі таблиць «витрати – випуск» в основних цінах за 2000–2011 рр. та дослідили роль імпорту у вироб-

ництві та споживанні високотехнологічних товарів, таких як наукові прилади, авіаційно-космічна техніка, комп'ютерна та офісна техніка, електроніка та телекомунікації. Автори наголошують на значній частці імпорту у відтворювальних процесах в Україні та посиленні імпортозалежності для зазначених вище високотехнологічних галузей. Для подолання такої диспропорційності автори рекомендують використовувати стратегію імпортозаміщення, що передбачає залучення іноземного капіталу та досвіду ТНК для модернізації галузевої структури виробництва. Також необхідною умовою ефективності політики імпортозаміщення, на думку авторів, є зниження енерго- та матеріаломісткості у всіх експортоорієнтованих галузях.

А. Полторак [8] зосереджує свою увагу на дослідженні імпортозаміщення у галузі легкої промисловості України протягом 2011–2013 рр. Автор визначає рівень імпортозалежності для цієї галузі. Згідно з результатами, стійка тенденція до зростання імпортозалежності у галузі легкої промисловості лише посилюється. Передумовами ефективності стратегії імпортозаміщення автор вважає заходи щодо тимчасового обмеження імпорту за одночасного оновлення обладнання та технічного переоснащення цієї галузі.

Питанням політики імпортозаміщення як державної стратегії присвячені праці Я. Жаліло, В. Гацько [4], О. Чорної, О. Поджарова, М. Дудара [10] та Т. Васильціва, Р. Лупака [3]. Вчені акцентують увагу на проблемах, що перешкоджають формуванню сучасних підходів політики імпортозаміщення в Україні.

Отже, результати практично всіх досліджень свідчать про збереження та посилення тенденції до імпортозалежності у більшості галузей України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Раніше проведені дослідження вітчизняних та іноземних авторів аналізують динаміку рівня імпортозалежності української економіки, проте необхідним є також паралельний аналіз рівня внутрішнього виробництва, що дає змогу дійти висновку про проведене імпортозаміщення.

Слід також наголосити на проблемі збору, доступу та обробки статистичних даних за середньостроковий та довгостроковий неперервний період. Це породжує проблему недостатнього проведення емпіричних та економетричних досліджень, що дають змогу кількісно і якісно оцінити сучасні тенденції та скоригувати заходи державної політики щодо імпортозаміщення. Ще однією проблемою є рівень агрегування статистичних даних та приведення класифікацій вітчизняної

статистики до відповідності з міжнародними нормами. Саме тому вважаємо актуальним проведений аналіз на основі бази статистичних даних ООН [1], який дає змогу оцінити рівень імпортозалежності та імпортозаміщення у 127 підгалузях української переробної промисловості (секції D).

Мета статті – проаналізувати рівень імпортозалежності та внутрішнього виробництва у 127 галузях переробної промисловості України в умовах структурних змін та виявити тенденції до імпортозаміщення.

Виклад основного матеріалу. Методологія нашого дослідження базується на підході, запропонованому В. Пітре [2]. Імпортозаміщення вважаємо таким, що відбулося, у разі виконання двох необхідних умов: зниження рівня імпортозалежності за одночасного збільшення рівня внутрішнього виробництва, що свідчить не про зменшення рівня імпортозалежності за рахунок загального падіння попиту в цій галузі внаслідок структурних змін, а про ефективно проведене імпортозаміщення, за якого зменшення імпорту супроводжується нарощуванням внутрішнього виробництва.

Для нашого дослідження ми використали дані для окремих підгалузей переробної промисловості України (за 4-значним Міжнародним стандартом промислової класифікації всієї економічної діяльності ООН ISIC Rev. 3.1) за період 2000–2011 рр. (127 галузей). Вихідні показники для попередніх обчислень були представлені у номінальних цінах у доларах США. Досліджуваний період обмежується 2011 роком через відсутність даних використованої статистичної бази ООН на момент проведення дослідження. Усі результати, представлені нижче, базуються на попередніх розрахунках авторів рівня імпортозалежності ІМЗ, тобто відношення рівня імпорту в конкретній підгалузі до рівня фактичного внутрішнього споживання:

$$\begin{aligned}
 \text{ІМЗ} &= \frac{\text{Імпорт}}{\text{Виробництво} + \text{Імпорт} - \text{Експорт}} = \\
 &= \frac{\text{Імпорт}}{\text{Фактичне внутрішнє споживання}} \quad (1)
 \end{aligned}$$

Це дало змогу проаналізувати динаміку цього процесу, а також простежити тенденції до імпортозаміщення у досліджуваних підгалузях.

Розпочнемо наш аналіз із визначення імпортозалежності у паливній промисловості України. Як бачимо з табл. 1, тут спостерігається двояка картина. З одного боку, залежність української економіки від імпортного коксу і коксопродуктів скоротилася з 14% у 2007 році до 2% у 2011 році, тоді як залежність від імпортних нафтопродуктів зросла від 18% у 2004 році до 81% в 2011 році.

Як бачимо з таблиці 2, внутрішнє виробництво коксу та коксопродуктів у цій галузі зросло з 2,8 млрд дол. США у 2007 році до 4,3 млрд дол. США у 2011 році. Проте попри відносне скорочення імпортозалежності у цій галузі в останні роки рівень внутрішнього виробництва у 2011 році навіть не перевершив показника 2008 року, тому скорочення імпортозалежності в цій галузі, швидше за все, відбулося не за рахунок ефективно проведеної політики імпортозаміщення, а за рахунок загального падіння попиту на кокс і коксопродукти на тлі падіння економіки після девальвації гривні 2008–2009 років. Протилежну ситуацію спостерігаємо щодо внутрішнього виробництва рафінованих нафтопродуктів – внутрішнє виробництво різко скоротилося з 2008 року на фоні зростання рівня імпортозалежності.

У хімічній галузі імпортозалежність у всіх підгалузях перевищує 40%. Децю меншою (менше 70%) імпортозалежність є в підгалузях добрив та азотних сполук, фарб, лаків, друкарських чорнил та смол і продуктів із пластику. Порівняно вищою (понад 70%) є імпортозалежність у підгалузях пластику у первинній формі, синтетичної гуми, пестицидів та інших агрохімічних продуктів, фармацевтичних та медичних хімікатів, миючих, чистячих та косметичних засобів, інших хімічних продуктів, синтетичних волокон, гумових шин та труб і інших гумових продуктів.

Залежність від імпорту в споживанні добрив та азотних сполук, пластику у первинній формі, синтетичної гуми, пестицидів та інших агрохімічних продуктів та інших гумових продуктів залишається упродовж аналізованих 11 років приблизно сталою, тоді як у деяких інших підгалузях, таких як фарби, лаки, друкарські чорнила і смоли, фармацевтичні та медичні хімікати, миючі, чистячі та косметичні засоби, інші хімічні продукти, синтетичні волокна, гумові шини та труби – імпортозалежність зростає. І лише в одній підгалузі можна спостерігати відносне зменшення імпортозалежності. Залежність від імпортних продуктів із пластику скоротилася з 58% у 2000 році до 48% у 2011 році (див. рис. 1).

Також відносне зменшення імпортозалежності спостерігається ще для декількох галузей після кризи і девальвації гривні у 2008–2009 роках. Так, імпортозалежність у підгалузі фармацевтичних та медичних хімікатів скоротилася з 79% у 2008 році до 76% у 2011 році, залежність від імпортних миючих, чистячих і косметичних засобів за цей же період скоротилася з 86% до 82%, залежність від імпорту інших хімічних продуктів скоротилася з 85% у 2009 році до 74% у 2011 році.

Таблиця 1

Динаміка імпортозалежності у паливній промисловості України у 2000–2011 рр.

Паливна промисловість	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2320 Рафіновані нафтопродукти	0,76	0,53	0,29	0,24	0,18	0,23	0,34	0,35	0,52	0,43	0,54	0,81
2310 Кокс і коксопродукти	0,02	0,05	0,10	0,11	0,12	0,07	0,11	0,14	0,11	0,04	0,03	0,02

Таблиця 2

Динаміка випуску галузей паливної промисловості України, де спостерігалася зниження імпортозалежності, 2000–2011 рр.

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2320	772339	1229338	2148229	2803613	4448806	6086955	6742416	7607505	8163149	4983879	5795122	5173742
2310	333056	649013	779031	1217228	2384221	2504717	1949743	2794020	4392849	1914432	3404262	4302547

Примітка: 2320 Рафіновані нафтопродукти, 2310 – Кокс і коксопродукти.

Примітка: Враховуючи відсутність даних за 2000 рік за деякими підгалузями хімічної промисловості, для підгалузі добрив та азотних сполук базовим періодом є 2005 рік, а для підгалузі синтетичних волокон – 2003 рік.

Рис. 1. Динаміка імпортозалежності у хімічній промисловості України, 2000–2011 рр.

Таблиця 3

Динаміка випуску галузей хімічної промисловості України,
де спостерігалось зниження імпортозалежності, 2000–2011 рр.

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2423	291330	352763	379960	429277	412564	526720	596812	745644	819863	793738	987835	1137864
2424	84169	120194	137705	190410	367124	252404	326950	350436	414659	408728	475299	526246
2429	169974	132293	179438	194723	263668	285147	309861	361465	415760	255620	277281	378937
2520	186518	265201	369315	529208	799503	1166735	1574436	2025842	2352569	1659518	1950189	2269177

Примітка: 2423 – Фармацевтичні та медичні хімікати, 2424 – Миючі, чистячі та косметичні засоби, 2429 – Інші хімічні продукти, 2520 – Продукти із пластику.

Таблиця 4

Динаміка імпортозалежності у металургійній промисловості України, 2000–2011 рр.

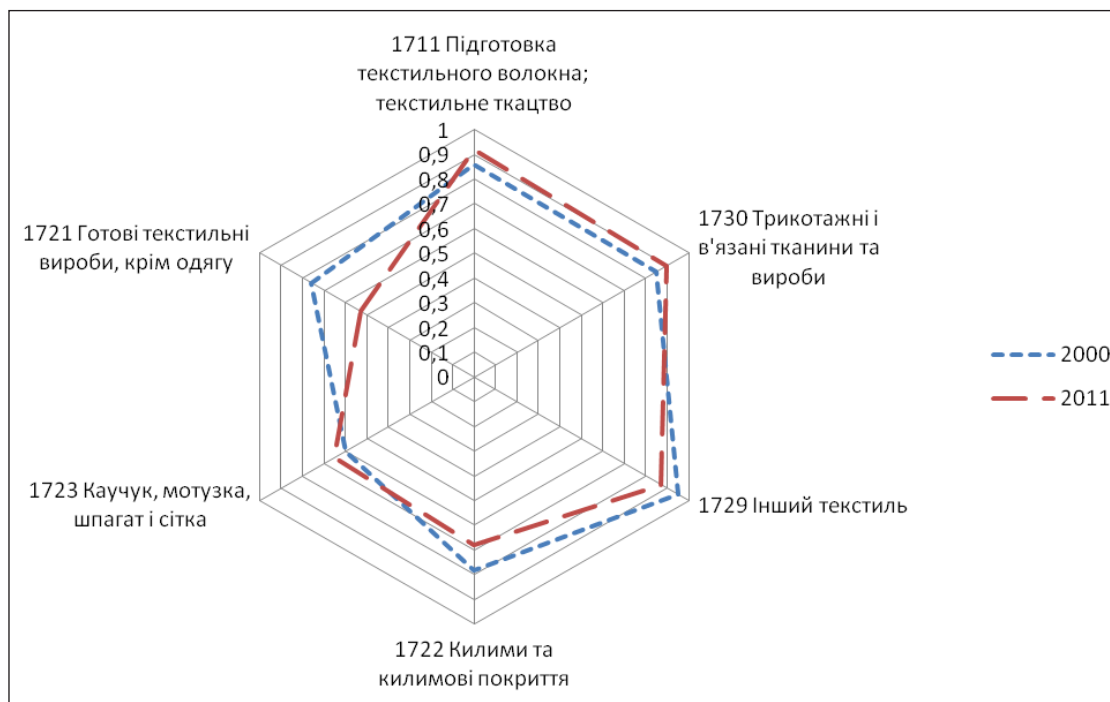
Металургійна промисловість	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2720 Дорогоцінні та кольорові метали			0,67	0,41	0,50	0,57	0,52	0,57	0,66	0,48	0,53	0,66
2710 Залізо та сталь	0,28	0,32	0,28	0,28	0,21	0,23	0,24	0,25	0,33	0,26	0,28	0,36

Проаналізувавши обсяги зростання виробництва в підгалузях хімічної промисловості, бачимо, що виробництво фармацевтичних та медичних хімікатів зросло з 820 млн дол. США у 2008 році до 1,1 млрд дол. США у 2011 році; виробництво миючих, чистячих та косметичних засобів зросло за цей же період із 415 млн дол. США до 526 млн дол. США; виробництво інших хімічних продуктів зросло з 256 млн дол. США у 2009 році до 379 млн дол. США у 2011 році; виробництво продуктів із пластику зросло з 187 млн дол. США у 2000 році до 2,3 млрд дол. США у 2011 році. Проте, з огляду на темпи зростання виробництва в останні роки, відносно ефективною проведену політику імпортозаміщення можна вважати у підгалузях фармацевтичних та медичних хімікатів, а також миючих, чистячих і косметичних засобів.

В історично традиційній для економіки України металургійній промисловості спостерігається відносно зростання імпортозалежності. У чорній металургії – з 21% у 2004 році до 36% у 2011 році, а в кольоровій – з 41% у 2003 році до 66% у 2011 році.

У всіх підгалузях текстильної промисловості рівень імпортозалежності перевищує 50%. У деяких підгалузях (підготовка текстильного волокна, текстильне ткацтво, трикотажні і в'язані тканини та вироби, інший текстиль) рівень імпортозалежності є відносно вищим (85–95%), а в інших (килими та килимове покриття, каучук, мотузка, шпагат і сітка, готові текстильні вироби, окрім одягу) – рівень є дещо нижчим (50–70%).

Як бачимо з рис. 2, у деяких підгалузях текстильної промисловості рівень імпортозалежності упродовж аналізованого періоду залишався сталим (трикотажні і в'язані тканини та вироби, каучук, мотузка, шпагат і сітка). У підгалузі підготовки текстильного волокна, текстильного ткацтва рівень імпортозалежності зріс. А в деяких підгалузях відбулося відносно скорочення імпортозалежності: так, у підгалузі іншого текстилю рівень імпортозалежності скоротився з 95% у 2007 році до 87% у 2011 році, у підгалузі килимів та килимових покриттів рівень імпортозалежності скоротився з 78% у 2000 році до 68% у 2011 році, а в підгалузі готових текстильних виробів, окрім

Примітка: Враховуючи відсутність даних за 2000 рік за деякими підгалуззями текстильної промисловості, для підгалузі «інший текстиль» базовим періодом є 2007 рік.

Рис. 2. Динаміка імпортозалежності в текстильній промисловості України, 2000–2011 рр.

Таблиця 5

Динаміка випуску галузей текстильної промисловості України, де спостерігалось зниження імпортозалежності, 2000–2011 рр.

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1721	24337	30118	46728	71877	78866	131324	134515	184911	204130	133535	169174	223393
1722	8143	7744	4618	11195	16657	20762	24059	36574	40268	25336	27358	37276
1729	7371	11020	8429	12883	18236	18342	76772	99644	157445	84146	79036	81719

Примітка: 1721 – Готові текстильні вироби, крім одягу, 1722 – Килими та килимові покриття, 1729 – Інший текстиль.

одягу, рівень імпортозалежності скоротився з 76% у 2000 році до 53% у 2011 році.

Як видно з таблиці 5, виробництво готових текстильних виробів, окрім одягу, зросло з 24 млн дол. США у 2000 році до 223 млн дол. США у 2011 році; виробництво килимів та килимових покриттів зросло з 8 млн дол. США у 2000 році до 37 млн дол. США у 2011 році, а виробництво іншого текстилю скоротилося із 99 млн дол. США у 2007 році до 81 млн дол. США у 2011 році. Проте, з огляду на динаміку обсягів виробництва в останні роки, відносно ефективною проведену політику імпортозаміщення можна вважати лише в підгалузі готових текстильних виробів, окрім одягу.

Аналіз динаміки імпортозалежності у харчовій галузі промисловості України свідчить про те, що найвищими показниками імпортозалежності (понад 40%) у 2011 році характеризуються такі підгалузі, як: обробка/консервування риби (70%); обробка/консервування фруктів та овочів (40%); інші продукти харчування (47%) (див. рис. 3).

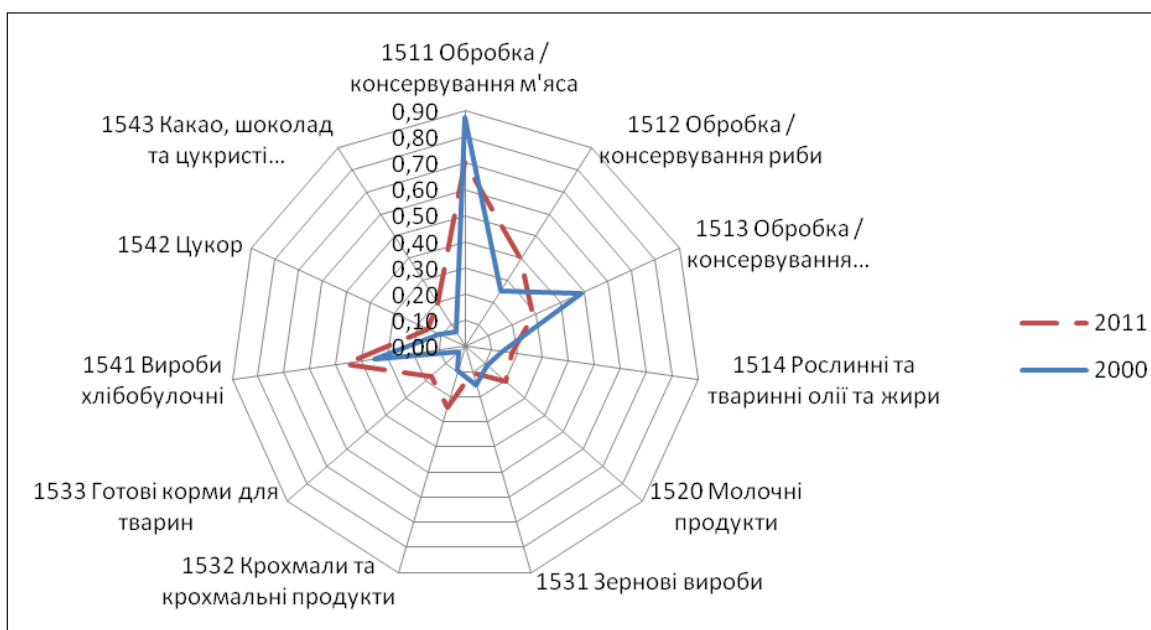
У таких підгалузях, як рослинні та тваринні олії та жири (28%), готові корми для тварин (20%), какао, шоколад та цукристі кондитерські вироби (24%) цей показник становить понад 20%. Показник імпортозалежності у 2011 році для таких підгалузей, як крохмали та крохмальні продукти (18%), цукор (10%), макарони, локшина та макаронні вироби (17%), дистиляція, ректифікація та змішування спиртних напоїв (16%), вина (19%) становив від 15% до 20%. Решта підгалу-

зей характеризуються показником імпортозалежності менше 10% (рис. 3).

До того ж, слід зазначити, що у таких підгалузях, як какао, шоколад та цукристі кондитерські вироби, макарони, локшина та макаронні вироби, вина, обробка/консервування фруктів та овочів мінімальне значення показника імпортозалежності зафіксовано у 2000 році, а максимальне – у 2011 році. При цьому цей показник збільшився у понад 2 рази порівняно з початковим періодом. Так, для какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів – з 10% до 24%, для макаронів, локшини та макаронних виробів – з 3% до 17%, для вин – з 6% до 19%, для обробки/консервування фруктів та овочів – з 24% до 40%.

Найнижчий рівень імпортозалежності спостерігався у підгалузях обробки/консервування риби та рослинних і тваринних олій та жирів у 2004 році. А найвищий рівень імпортозалежності – на початку 2000 років. У цих підгалузях вдалося значно скоротити імпортозалежність у період 2000–2004 років. Так, скорочення становило для обробки/консервування риби з 87% до 56%, а для рослинних та тваринних олій та жирів – з 49% до 25%. Хоча вже до 2011 року у галузі обробки/консервування риби знову спостерігається посилення імпортозалежності, а у галузі рослинних та тваринних олій та жирів коливання показника є несуттєвими.

У підгалузях крохмалів та крохмальних продуктів і цукру найнижчий рівень імпортозалежності спостерігався у 2006 році, а найвищі – у 2002–2003 роках. До 2011 року у цих підгалу-

Примітка: Для галузі «рослинні та тваринні олії та жири» замість значення 2000 року відображено значення першого доступного року – 2001.

Рис. 3. Динаміка імпортозалежності у харчовій промисловості України, 2000–2011 рр.

Таблиця 6

Динаміка випуску галузей харчової промисловості України, де спостерігалось зниження імпортозалежності, 2000–2011 рр.

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1512	42958	62172	63887	73996	121297	184673	208475	271149	360494	318422	315261	264774
1514	283315	397401	545768	810548	1207705	1263520	1549386	2777267	3528180	3195294	4127783	5149054
1542	402483	524649	447225	558667	676834	769348	1126178	902990	939357	674244	1126979	1447796

Примітка: 1512 – Обробка / консервування риби, 1514 – Рослинні та тваринні олії та жири, 1542 – Цукор.

зях вдається відносно стабілізувати ситуацію на рівні, значно вищому, ніж мінімальне значення.

Негативний вплив кризи 2008 року зачепив такі підгалузі, як обробка/консервування м'яса (7% у 2007 році проти 19% у 2008), цукор, какао, шоколад та цукристі кондитерські вироби, макарони, локшина та макаронні вироби.

Як бачимо з таблиці 6, незважаючи на падіння виробництва у 2011 році відносно останніх попередніх років, все ж таки порівняно з початковим періодом (2000 р.) внутрішнє виробництво підгалузі обробки/консервування риби зросло з 42 млн. дол. США до 264 млн. дол. США у 2011 році (проте рівень внутрішнього виробництва 2011 року ще не досяг докризового показника 2008 року у 360 млн дол. США). Виробництво рослинних та тваринних олій та жирів зросло з 283 млн. дол. США у 2000 році до 5,1 млрд дол. США у 2011 році. Виробництво цукру зросло з 402 млн. дол. США у 2000 році до 1,4 млрд. дол. США у 2011 році.

Отже, відносно ефективною проведеною політикою імпортозаміщення можна вважати у таких підгалузях, як рослинні та тваринні олії та жири і цукор. Такі тенденції свідчать про те, що ці основні експортні підгалузі розвиваються і нарощують свій потенціал частково і завдяки сприятливій світовій кон'юнктурі. Щодо інших підгалузей, то у довгостроковій перспективі без державної підтримки та залучення інвестицій у ці галузі, Україна не зможе повною мірою використовувати свої порівняльні переваги та посилити свою конкурентоспроможність на світових ринках.

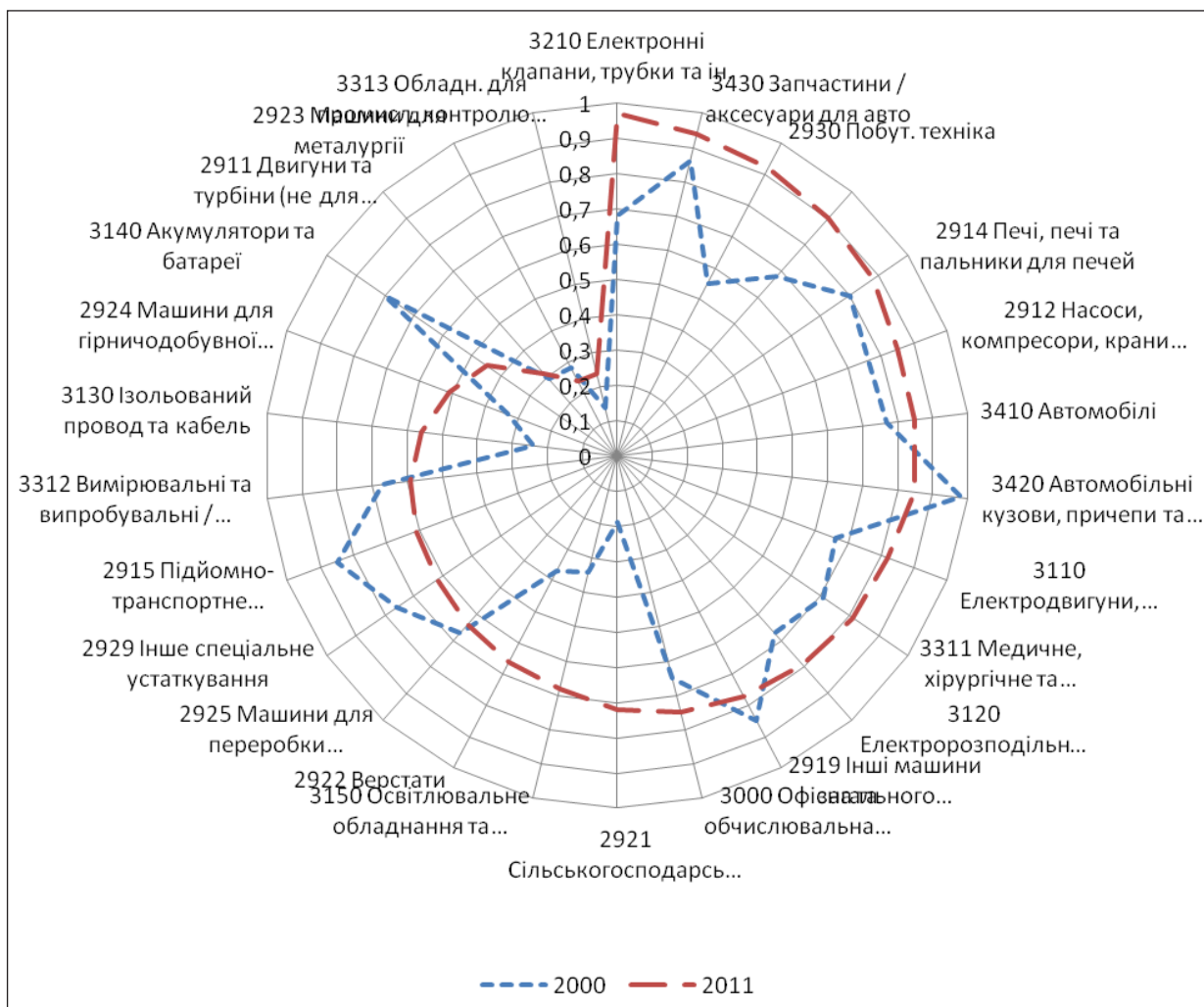
Аналіз рівня імпортозалежності у машинобудівній галузі промисловості України свідчить

про те, що найвищим рівнем імпортозалежності (80–100%) у 2011 році характеризуються такі підгалузі, як: насоси, компресори, крани та клапани (85%); печі, печі та пальники для печей (88%); побутова техніка (92%); електродвигуни, генератори та трансформатори (82%); електронні клапани, трубки та ін. (97%); телевізійні/радіопередавальні пристрої; пристрої лінії зв'язку (90%); медичне, хірургічне та ортопедичне обладнання (81%); автомобілі (85%); автомобільні кузови, причепа та напівпричепа (85%); запчастини/аксесуари для автомобілів (94%) (рис. 4).

Щодо змін динаміки цього показника у цих підгалузях порівняно з початковим періодом, то тут практично у всіх вищезазначених підгалузях спостерігається збільшення імпортозалежності. Так, для насосів, компресорів, кранів та клапанів цей показник становив 76% у 2000 році проти 85% у 2011 році, для електродвигунів, генераторів та трансформаторів – 67% проти 82%, для електронних клапанів, трубок та ін. – 68% проти 97%, для медичного, хірургічного та ортопедичного обладнання – 71% проти 81%.

Українською є тенденція до посилення імпортозалежності у тих підгалузях, що спрямовані на задоволення потреб кінцевого споживача. Зокрема, рівень імпортозалежності для таких підгалузі побутової техніки зріс із 55% у 2000 році до 92% у 2011 році, для телевізійних/радіопередавальних пристроїв, пристроїв лінії зв'язку – з 68% до 90%, для автомобілів – з 77% до 85%.

Лише в одній підгалузі – автомобільні кузови, причепа та напівпричепа – формально показник імпортозаміщення знизився у 2011 році відносно

Примітка: Для підгалузі «запчастини/аксесуари для автомобілів» подано замість 2000 року перший доступний – 2004 р., «печі, печі та пальники для печей» – 2005 р., «автомобільні кузови, причеи та напівпричеи» – 2002 р., «інші машини загального призначення» – 2001 р.

Рис. 4. Динаміка імпортозалежності у машинобудівній промисловості України, 2000–2011 рр.

початкового періоду (прим.: у цьому разі перші доступні дані за 2002 рік): з 98% до 85% у 2011 році.

Проте динаміка показника імпортозалежності протягом всього аналізованого періоду була неоднозначною. Для таких підгалузей, як побутова техніка та електронні клапани, трубки та ін. приблизно з 2004 року спостерігалася тенденція зростання імпортозалежності, за винятком незначних коливань у 2009 та 2010 роках відповідно. Для підгалузі автомобілів чітко спостерігаємо два періоди – зниження імпортозалежності протягом 2002–2005 років та її зростання протягом 2008–2011 років. Також зниження цього показника спостерігалось і для електродвигунів, генераторів та трансформаторів у період 2004–2009 рр., за винятком коливань у 2007 року. У період 2006–2011 рр. незначне зростання спостерігалось і у підгалузі «медичне, хірургічне та ортопедичне обладнання».

Значні коливання – то стрімке зростання, то стрімке падіння показника (у межах близько 10%) – спостерігалось у 2003–2004 роках для підгалузі «телевізійні/радіопередавальні пристрої; пристрої лінії зв'язку» та у 2009–2011 роках для «автомобільні кузови, причеи та напівпричеи».

Для таких підгалузей, як насоси, компресори, крани та клапани, печі, печі та пальники для печей та запчастини/аксесуари для автомобілів

статистичні дані доступні не за весь період, тому важко простежити тренд, але з певністю можна стверджувати, що імпортозалежність, хоч і коливалася незначно відносно початкових значень, все ж мала зростаючий характер.

Інша група підгалузей машинобудування характеризується дещо нижчим рівнем імпортозалежності (60–80%): підійомно-транспортне обладнання (61%); інші машини загального призначення (77%); сільськогосподарська та лісогосподарська техніка (72%); верстати (66%); машини для переробки продуктів харчування / напоїв та тютюнових виробів (64%); інше спеціальне устаткування (62%); офісна та обчислювальна техніка (75%); електророзподільна та контрольна апаратура (79%); освітлювальне обладнання та електричні лампи (68%).

У половині галузей цієї підгрупи імпортозалежність посилювалася, а в іншій половині – знизилась у 2011 році порівняно з початковим періодом (2000 р.). Збільшення імпортозалежності спостерігалось у таких галузях, як сільськогосподарська та лісогосподарська техніка – з 19% у 2000 році цей показник зріс до 72% у 2011 році; освітлювальне обладнання та електричні лампи – з 34% у 2000 році до 68% у 2011 році; електророзподільна та контрольна апаратура – з 67% до 79%; офісна та обчислювальна техніка – з 65% до 75%.

Скорочення імпортозалежності за досліджуваній період відбулося у таких підгалузях, як підйомно-транспортне обладнання – з 85% до 61%, інші машини загального призначення – з 85% до 77%, інше спеціальне устаткування – з 76% до 62%, машини для переробки продуктів харчування/напоїв та тютюнових виробів – з 67% до 64%.

У тих підгалузях, де відбулося зростання імпортозалежності відносно початкового періоду, спостерігалися такі тенденції: у «сільськогосподарська та лісгосподарська техніка» протягом усього періоду цей показник зростає, за винятком коливань у 2009 р., у «електророзподільна та контрольна апаратура» невпинне зростання імпортозалежності спостерігалось з 2005 року, «освітлювальне обладнання та електричні лампи» – також з 2005 року, за винятком коливання у 2009 році. У підгалузі «офісна та обчислювальна техніка» вдалось суттєво знизити рівень імпортозалежності у період 2004–2007 років, проте у наступні роки спостерігалась стрибкоподібна зростаюча динаміка.

Щодо підгалузей, де відбулося скорочення рівня імпортозалежності, то тут найбільше скорочення мало місце до 2006 року, крім галузі «машини для переробки продуктів харчування/напоїв та тютюнових виробів». Тут вдалось знизити рівень імпортозаміщення у період 2008–2010 років. Спільною рисою для цих підгалузей є скорочення імпортозалежності у 2009 році, після девальвації.

Підгалузі машинобудування, що характеризуються рівнем імпортозалежності (40–60%): машини для гірничодобувної промисловості (51%); ізолюваний провід та кабель (56%); акумулятори та батареї (45%); вимірювальні та випробувальні/навігаційні прилади тощо (59%).

У цій групі для двох підгалузей характерне збільшення рівня імпортозалежності відносно початкового періоду, а для двох – його зменшення. Так, для «машини для гірничодобувної промисловості» у 2000 році цей показник становив 33%, тоді як у 2011 році – 51%, для «ізолюваний провід та кабель» – 24% у 2000 році та 56% у 2011 році. Щодо «акумулятори та батареї» та «вимірювальні та випробувальні/навігаційні прилади тощо», то тут мало місце зменшення цього показника: з 80% до 45% та з 67% до 59%, відповідно.

Щодо тенденцій у динаміці протягом усього досліджуваного періоду, то у підгалузі «машини для гірничодобувної промисловості» спостерігалось найбільше скорочення імпортозалежності у 2002–2003 роках, з 2004 до 2008 року цей показник зріс удвічі і становив 62%. У наступні

роки спостерігалось зменшення показника, та у 2011 році він знову суттєво виріс.

Рівень імпортозалежності для підгалузі «ізолюваний провід та кабель» зростає у період 2000–2003 років. Протягом 2004–2007 років вдалось дещо зменшити залежність на 2–5%, але у 2008–2011 роках цей показник знову зріс.

У підгалузі «акумулятори та батареї» не вдалось знизити рівень імпортозалежності до 2004 року, проте з 2005 року вдалось стабілізувати ситуацію і зменшити цей показник вже до 2011 року.

У підгалузі «вимірювальні та випробувальні/навігаційні прилади тощо» вдалось скоротити рівень імпортозалежності майже удвічі протягом 2004–2005 років порівняно з піковим 2003 роком, коли значення показника становило 84%. Протягом 2006–2011 років рівень імпортозалежності збільшився і залишався фактично сталим – на рівні приблизно 50%. І лише у 2011 році цей показник стрибнув до 59%.

Найнижчим рівнем імпортозалежності (менше 25%) характеризуються такі підгалузі машинобудування, як машини для металургії (24%); обладнання для промислового контролю виробництва (24%).

У цих підгалузях спостерігалась стрибкоподібна динаміка – то збільшення, то зменшення показника імпортозалежності з року в рік. Тому говорити про єдину тенденцію не можемо. Проте відносно початкового періоду у 2011 році показник імпортозалежності дещо знизився для машин для металургії – з 28% у 2000 році до 24% у 2011 році, а для обладнання для промислового контролю виробництва, навпаки, зріс – із 14% у 2000 році до 24% у 2011 році.

Як бачимо з таблиці 7, найбільшими за своїм виробництвом підгалузями є електродвигуни, генератори та трансформатори; інші машини загального призначення; підйомно-транспортне обладнання; інше спеціальне устаткування; вимірювальні та випробувальні/навігаційні прилади тощо.

Спільною тенденцією для зазначених підгалузей є те, що тут обсяги виробництва у 2011 році у рази перевищують аналогічний показник 2000 року.

Також практично у всіх галузях, представлених у табл. 7, у період 2000–2008 років спостерігалось нарощування виробництва. Криза 2008 року мала дуже сильний негативний вплив на обсяги виробництва всіх зазначених у таблиці галузей машинобудування. Проте після 2009 року спостерігаємо відновлення позитивної динаміки та нарощення виробництва.

Таблиця 7

Динаміка випуску галузей машинобудівної промисловості України, де спостерігалось зниження імпортозалежності, 2000–2011 рр.

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2915	45936	57519	62366	92674	157750	274219	355782	500257	663500	343411	392646	479243
2919	88103	126895	155127	193730	269703	315822	403901	527644	647590	479680	493281	617705
2925	65383	69451	77047	68371	94413	91205	111485	139941	179051	104887	119751	154213
2929	101117	128719	234633	155287	212382	223524	333149	399347	433891	264862	325481	460542
3110	128671	150182	171553	242485	313657	419788	603901	922297	1285175	847426	737949	992148
3140	26855	30118	23242	32685	29873	82775	102693	245703	255486	157703	271459	316295
3312	75162	99662	112304	170608	351896	393211	315762	449762	462540	367169	419525	414343
3420	6746	7613	10983	14420	39517	42949	62356	83644	105445	63097	45050	81430

Примітка: 2915 – Підйомно-транспортне обладнання, 2919 – Інші машини загального призначення, 2925 – Машини для переробки продуктів харчування/напоїв та тютюнових виробів, 2929 – Інше спеціальне устаткування, 3110 – Електродвигуни, генератори та трансформатори, 3140 – Акумулятори та батареї, 3312 – Вимірювальні та випробувальні/навігаційні прилади тощо, 3420 – Автомобільні кузови, причепа та напівпричепа.

Усе це свідчить про те, що тут і справді на фоні скорочення імпортозалежності обсяги виробництва зростають, а отже, згідно з нашою гіпотезою, тут відбувається імпортозаміщення. Якщо ж глянути на динаміку виробництва останніх, посткризових років, то відносно ефективною проведену політику імпортозаміщення можна вважати у підгалузях акумуляторів та батарей, а також іншого спеціального устаткування.

Отже, машинобудування – це складний комплекс, що складається з багатьох підгалузей, які забезпечують виробництво як кінцевих, так і проміжних товарів. З проведеного вище аналізу можемо підсумувати, що у більшості підгалузей спостерігалось посилення імпортозалежності. Скорочення імпортозалежності якщо й відбувалось, то у тих підгалузях, що не спрямовані на задоволення потреб кінцевого споживача, що свідчить про гостру необхідність проведення реформ у цій галузі.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в більшості галузей переробної промисловості України не лише не відбувається зниження імпортозалежності, а й навпаки – цей показник у багатьох галузях продовжує зростати.

Серед 127 проаналізованих галузей відносно ефективною проведену політику імпортозаміщення (скорочення рівня імпортозалежності й одночасне зростання рівня внутрішнього виробництва, у тому числі відновлення докризових

обсягів виробництва уже в 2011 році) можна вважати у підгалузях фармацевтичних та медичних хімікатів, миючих, чистячих і косметичних засобів, готових текстильних виробів, окрім одягу, рослинних та тваринних олій та жирів, цукру, акумуляторів та батарей, а також іншого спеціального устаткування.

Серед багатьох аналізованих галузей скорочення імпортозалежності відбувалось у поєднанні з нестабільними темпами нарощення внутрішнього виробництва на тлі падіння сукупного попиту, пов'язаного із девальвацією гривні у 2008–2009 роках, тому скорочення імпортозалежності в таких галузях було радше спричинене здорожчанням імпортованих товарів, а не політикою імпортозаміщення.

Також у деяких галузях, насамперед харчової промисловості, скорочення імпортозалежності і нарощення внутрішнього виробництва є радше результатами експортоорієнтованої стратегії українських сільгоспвиробників та сприятливої кон'юнктури на світових ринках. Загальна ж ситуація свідчить про негативні тенденції нарощування рівня імпортозалежності у більшості проаналізованих галузей, що робить економіку України вкрай вразливою до зовнішніх шоків, особливо за умов низького рівня інвестицій, коливань курсу національної валюти, неефективної торговельної політики, відсутності структурних та інституційних реформ.

Список використаних джерел:

1. Industrial Statistics Database, ISIC Rev. 3–3/4 digit levels, 1985–2013, Version 1.0 of Licensed Data Files; "INDSTAT4-Rev.3" United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). URL: <https://stat.unido.org/>.
2. Pitre V., 1979. Import Substitution in Machinery and Transport Equipment Sector, 1960–70. *Economic and Political Weekly*, pp. 1212–1216.
3. Vasyltsiv T.H., Lupak R.L. Strategic Priorities of State Structural Policy of Import Substitution in Ukraine // *Actual Problems in Economics*. 2016. № 175. С. 52.
4. Жаліло Я., Гацько В. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні // *Стратегічна панорама*. 2006. № 1. С. 102–111.
5. Мазаракі А. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А. Мазаракі, Т. Мельник // *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 6. С. 5–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2012_6_3.
6. Мельник Т.М. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // *Економіка України*. 2016. № 4. С. 29–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_4_5.
7. Пазізіна С. Посилення імпортозалежності економіки України та перспективи розвитку імпортозаміщення в посткризовий період / Софія Пазізіна // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. № 5–2. С. 412–421.
8. Полторац А.С. Стратегія імпортозаміщення товарів легкої промисловості в системі напрямів економічного зростання України / А.С. Полторац // *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 212–216. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/43.pdf>.
9. Чичкало-Кондрацька І.Б. Оцінювання імпортозалежності галузей переробної промисловості в контексті стратегії імпортозаміщення / І.Б. Чичкало-Кондрацька, Ю.Д. Вітко // *Економіка і регіон: наук. вісн. Полтава: ПолтНТУ*, 2012. № 6(37). С. 48–54.
10. Чорна О., Поджарова О., Дудар М. Політика імпортозаміщення та стимулювання інвестицій в Україні // *Академічний огляд*. 2011 № 2. С. 185–189.

Кузенко Н. В.

Максимук А. А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОТРАСЛЕВОЙ АНАЛИЗ ИМПОРТОЗАВИСИМОСТИ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Резюме

Проанализирован уровень импортозависимости отдельных подотраслей перерабатывающей промышленности (127 подотраслей за 4-значным Международным стандартом промышленной классификации всей экономической деятельности ООН ISIC Rev. 3.1). Выделено подотрасли, в которых уровень импортозависимости уменьшился, и проведен анализ внутреннего производства в этих подотраслях с целью выявления тенденций к импортозамещению. Подотрасли, в которых произошло снижение уровня импортозависимости при одновременном росте внутреннего производства, классифицированы как такие, где произошло импортозамещение. **Ключевые слова:** импортозависимость, импортозамещение, перерабатывающая промышленность, внутреннее производство, девальвация, структура промышленности.

Kuzenko N. V.
Maksymuk A. O.
Ivan Franko National University of Lviv

IMPORT DEPENDENCE OF UKRAINE'S MANUFACTURING INDUSTRIES

Summary

The level of import dependence of individual manufacturing industries (127 sub-industries according to the 4-digit International Standard Industrial Classification of All Economic Activities of the United Nations, ISIC Rev. 3.1) was analysed. Industries with decreased level of import dependence were identified. Additionally, the trends in output in these industries were analyzed to identify tendencies of import substitution. Import substitution was found to be relatively effective only in those industries, where the level of import dependence had decreased while the output had increased.

Key words: import dependence, import substitution, manufacturing, output, devaluation, industry structure.

УДК 339.138:004.738.5

Яценко О. М.
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Пацьола Л. В.
KaaloT Technologies

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ МАРКЕТИНГУ В ІТ-БІЗНЕСІ

Досліджено доміанти міжнародної маркетингової діяльності у сфері ІТ в умовах гіперконкуренції та динамічного розвитку компаній, що надають відповідні послуги. Виявлено, що ІТ-компанії широко впроваджують здобутки цифрового маркетингу, проте маркетинговий мікс включає також інструменти традиційного маркетингу. Встановлено, що збільшуючи витрати на маркетинг, ІТ-компанії мають змогу наростити чистий дохід. Обґрунтовано маркетингову діяльність компаній Великої п'ятірки та на основі цього запропоновано маркетингові інструменти, які за їх правильного і постійного використання дадуть змогу максимізувати прибутки.

Ключові слова: маркетинг, міжнародний маркетинг, маркетингові інструменти, цифровий маркетинг, ІТ, ІТ-компанії.

Постановка проблеми. Маркетинг є важливою умовою успішного ведення бізнесу. В умовах глобалізації всіх економічних процесів та транснаціоналізації він набуває міжнародних атрибутів та концентрує увагу компанії не тільки на веденні бізнесу всередині країни, а й на зарубіжних ринках. Науково-технологічний прогрес, стрімкий розвиток інноваційних галузей сприяють швидкому розвитку ІТ-компаній – від малих стартапів до таких технологічних гігантів, як Велика п'ятірка: Apple, Microsoft, Amazon, Google, Facebook. У цьому контексті заслуговує на увагу питання дослідження маркетингової стратегії ІТ-компаній як визначальної передумови успішного бізнесу в умовах виходу на міжнародний ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики міжнародного маркетингу присвячено праці вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Т.М. Циганкова, М.І. Барановська, В.В. Липчук, В.Я. Маштабей, Д.Г. Лук'яненко, Дж. Первез, К. Філіп, Б. Франк, Дж. Албаум, Р. Пітерсон, Ф. Котлер, С. Онквіст, Дж. Шоу, Ф. Катеора тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри дослідженість міжнародного маркетингу, досить важливим є вивчення сучасних тенденцій міжнародного маркетингу, особливо з погляду ІТ-компаній, які розвиваються надзвичайно динамічно, для прогнозування майбутнього становища бізнесу, а також для своєчасного втручання та коригування маркетингового плану. Такі дії дають змогу компаніям успішно вести бізнес, швидко адаптуватися під вимоги ринку, а також прогресувати й отримувати прибуток, що, зрештою, є метою будь-якої підприємницької діяльності.

Мета статті полягає у визначенні детермінант формування та розвитку міжнародного маркетингу в ІТ-компаніях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий економічний бум за останнє десятиліття ХХ ст. був одним із чинників ефективності, продуктивності та відкритості нерегульованих ринків, що охопили світ. Ніколи раніше у світовій історії окремі підприємства не були настільки глибоко задіяні в міжнародних глобальних подіях, а тим паче не мали змоги впливати на них.

Сьогодні більшість ділових операцій є глобальними за масштабами. Кожна компанія є міжнародною, принаймні тією мірою, в якій її ділові результати частково зумовлені подіями, що відбуваються у світі [1, с. 21]. У таких умовах глобалізації світової економіки та інтернаціоналізації господарської діяльності особливо гостро постає потреба ідентифікації міжнародного споживача та пошуку на основні питання: що, кому, як та за скільки продавати. В умовах всеохоплюючої глобалізації стилі життя та способи мислення людей у всьому світі стають схожими. Сучасному світу притаманні паралельні потреби споживачів у різних країнах світу; уніфікація споживчих вподобань та потреб, з одного боку, та уніфікація виробництва – з іншого; стандартизація продукції (товарів і послуг), що призвело до створення нової групи товарів – глобальних продуктів. В умовах зростання попиту на глобальну продукцію виробники прагнуть стандартизувати свої пропозиції. Створення глобального продукту стало наслідком процесу глобалізації, що зумовив поширення подібного попиту на спосіб життя, зумовленого